

ATATÜRK'ÜN DÖNEMİNDE ESKİ TKP İÇİNDEKİ DEVLET GÖREVLİLERİ

16 Ekim 2024

Yıldırım Koç

Mustafa Kemal Paşa'nın başarısında; büyük zekası, gerçekçiliği, zamanlama ve strateji alanlarındaki büyük ustalığının yanı sıra genellikle gözden kaçırılan bir özelliğinin daha rolü vardır. Mustafa Kemal Paşa, kendisine güvenen insanlardan çok etkili bir istihbarat ağı da kurmuştu. Bunun en başarılı olduğu alanlardan biri, Sovyet Rusya'ya ve ardından Sovyetler Birliği'ne maddi kaynak, ideoloji ve politika açısından bağlı ve bağımlı komünistlerin örgütlenme ve çalışmalarıydı. Mustafa Kemal Paşa, 1919-1920 yıllarından başlayarak, bu kesimi yakından kontrol ediyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın yeteneklerinin farkında bile olmayan bazı kesimler, attıkları her adımın Mustafa Kemal Paşa ve devlet tarafından yakından izlendiğini ancak yargılama safhasında (o da kısmen) öğrenebiliyorlardı. İsmet Paşa için "kafasında kırk tilki dolaşır; kırkının da kuyruğu birbirine değmez" denirdi. Mustafa Kemal Paşa için söylenecek sözde, tilkilerin sayısı herhalde seksendir. Mustafa Kemal Paşa ile baş etmeye kalkanların kafasında tilki olup olmadığı da tartışmalıdır.

Bu yazıda, Atatürk'ün döneminde eski TKP içinde faaliyet gösteren bazı devlet görevlilerinden örnekler verilecektir. Verilen örnekler, açığa çıkmış görevlilerdir. Bir de açığa çıkmamış, sonuna kadar gizlenmeyi başarmış devlet görevlilerinin olduğu muhakkaktır.

Bu görevlilerin bir bölümü başlangıçta İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, Enver, Talat ve Cemal Paşaların adamı bile olsalar, zaman içinde Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer aldılar, onun emir ve talimatlarına uygun hareket ettiler.

Dr. FUAT SABİT

Dr.Fuat Sabit, Bakü'de İttihatçıların kurduğu komünist partisinin ("Türk Komünist Fırkası/Baku Grubpası") kurucularından ve önder kadrolarındandı. 10 Eylül 1920 tarihinde TKP'nin kurucuları arasında yer alan Süleyman Nuri'nin yakın arkadaşıydı. Süleyman Nuri, Sovyetler Birliği adına casusluk yapmak için 24 Nisan 1937 tarihinde Türkiye'ye geldiğinde, Manisa'da 42. Alay başhekimliği yapmış ve 1926 yılında emekliye ayrılmış olan Dr.Fuat Sabit'i buldu ve ondan yardım istedi. Süleyman Nuri, yaklaşık 1,5 yıllık çalışmasında bir bilgi edinemedi ve 22 Ekim 1938 tarihinde yurt dışına çıkmaya çalışırken yakalandı ve 15 yıl hapse mahkum edildi. 29 Ocak 1958 tarihinde Sovyetler Birliği'ne gitti

Dr.Fuat Sabit 1887 yılında Erzincan Kemah'ta doğdu. 1910 yılında Askeri Tıbbiye'den mezun oldu. 1911 yılında Türk Ocağı'nın kurucuları arasında yer aldı. 1914 yılında Teşkilat-ı Mahsusa'ya katıldı. "Dr.Fuat Sabit, Erzurum Kongresi sonrasında Mustafa Kemal'in isteğiyle Bolşeviklerle ilişki kurmak için Sovyetler'e gönderilmiştir. (...) Dr.Fuat Sabit 1919 Eylül'ünde Moskova'ya gitmiş; Anadolu hareketinin Komintern'deki temsilcisi olmuştur." (Akal,Emel, "Türkiye Komünist Partisi'nde Dr.Fuat Sabit Fraksiyonu ve Süleyman Nuri Faktörü," *1920-21'ler Türkiye ve Mustafa Suphi'lerin Dönüşü, Sempozyum, İstanbul 18 Aralık 2004*, TÜSTAV Yay., İstanbul, 2005;131-132)

"Bolşeviklerin nezdinde son derece güvenilir isimler olan Dr.Fuat Sabit ve RKP (B) üyesi Süleyman Nuri'nin, Mustafa Suphi ve TKP hakkındaki olumsuz yaklaşımları Şark Şurası'nın gözünde Suphilerin itibar kaybetmesine katkıda bulunmuş olsa gerek." (Akal,2005;152)

Rasih Nuri İleri de Dr.Fuat Sabit'i şöyle tanıtmaktadır:

"Fuat Sabit gibi Mustafa Kemal Paşa'nın ilk temsilcisi ve istihbarat görevlisi..." (İleri, Rasih Nuri, *Atatürk ve Komünizm*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995;119)

"Fuat Sabit Beyle yaptığım bir konuşmada kendileri fazla bilgi vermekten kaçınmışlar ve fakat sadece bu faaliyetlerin görev icabı yapıldığını ve Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla hareket ettiklerini ve de Mustafa Suphi'ye karşı bulduklarını söylemişlerdi." (İleri,1995;123)

SÜLEYMAN SAMİ

Mustafa Suphi'nin Bakü'deki faaliyeti sırasında en güvendiği kişi, Süleyman Sami idi. Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek için Anadolu'ya Süleyman Sami'yi gönderdi. Süleyman Sami, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmenin yanı sıra, Ankara'daki gizli komünist örgütlenmesiyle de bağlantı kurdu ve onların durumu ve talepleri hakkında bilgi aldı. Bakü'ye döndükten sonra da Mustafa Suphi'ye ayrıntılı bilgi verdi. Ancak Süleyman Sami gerçekte Mustafa Kemal Paşa'nın adamıydı. (Süleyman Sami'nin Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesi için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.9, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002, s.272-273; *TKP MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri-1*, çev. Yücel Demirel, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004, s.97-98 ve 112-113).

Yavuz Aslan, Süleyman Sami hakkında aşağıdaki bilgileri vermektedir:

"TKF tarafından Bakü'dan, Ankara'ya gönderilen Süleyman Sami, Ankara'ya geldiğinde yukarıda belirttiğimiz komünist gruplarla irtibat kurdu. Bunlar, Ankara ve Eskişehir'de yapılan görüşmelerde, Süleyman Sami'den para ve Komintern'e bağlanmak konularında yardım istediler. Süleyman Sami de onları kongreler için Bakü'ya davet etti.

"Ayrıca (...) Süleyman Sami, TKT'na (Türkiye Komünist Teşkilatı'na,YK) sızmış bir İttihatçı idi. Ankara ve Eskişehir'de Komünist gruplar ile yaptığı görüşmeler hakkında TBMM Hükümeti'ne bilgi vermesi ve onları ihbar etmiş olması çok büyük ihtimaldir. Çünkü Yeşil Ordu ve Hafi TKP'ne mensup olan birçok kişi 1921 yılında İslıklâl Mahkemesi'nde yargılanırken, onlara Türkiye dışındaki komünist örgütlerle ilişkileri sorulmuş, Süleyman Sami ile yaptıkları görüşmelerle ilgili olarak son derece ayrıntılı iddialar ortaya atılmış ve Mustafa Suphi örgütü ile ilişkileri olduğu öne sürülmüştür.

"Süleyman Sami, Bakü Kongresi öncesi Ankara'dan ayrılarak Bakü'ye gitmiştir. Ankara ve Eskişehir'deki komünist grupların yardım isteğini Mustafa Suphi'ye iletip iletmediğine dair bir bilgi yoktur. Fakat şurası kesindir ki, Mustafa Suphi tarafından Ankara'ya komünist teşkilat yapmak ve buradaki komünistlerle ilişkiye girmekle görevlendirilen Süleyman Sami, Türkiye'ye gelişinden itibaren TBMM Hükümeti'nin talimatları doğrultusunda hareket edecek ve bu durum 1921 Ocağında Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Trabzon'dan sınır dışı edilmelerine kadar da devam edecektir." (Aslan,Yavuz, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi, Türkiye Komünistlerinin Rusya'da Teşkilatlanması (1918-1921)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997;101

Yavuz Aslan'ın Süleyman Sami ve aşağıda ele alınacak olan Mehmet Emin konusundaki değerlendirmesi aşağıda sunulmaktadır:

"Parti merkezi heyeti üyeliğine de seçilen Mehmet Emin ve yine Taşkent'te teşkilata katılan ve parti teftiş kurulu üyesi olan Süleyman Sami'nin de Mustafa Suphi teşkilatına sızmış İttihatçılar oldukları, ancak Anadolu'da yaşanan olumsuzluklardan sonra anlaşılacaktır. İşin ilginç tarafı bu iki kişi, parti teşkilatının Anadolu'ya nakledilmesi konusunda Mustafa Suphi'nin en güvendiği kişiler olmasıdır. Özellikle Süleyman Sami, Mustafa Suphi'nin Türkiye'ye dönüş çalışmalarında en fazla güvendiği ve sorumluluk verdiği kişidir." (Aslan,Yavuz, "Yeni Belge ve Bilgiler Işığında "Mustafa Suphiler"in Türkiye'ye Dönüşü," *1920-21'ler Türkiyesi ve Mustafa Suphi'lerin Dönüşü, Sempozyum, İstanbul 18 Aralık 2004*, TÜSTAV Yay., İstanbul, 2005;125)

Anadolu'da Sovyet Rusya'yla bağlantılı gizli komünist örgütlenmenin önderlerinden Salih Hacıoğlu'nun Süleyman Sami'nin faaliyetine ilişkin raporunda bu ilişki şöyle anlatılmaktadır:

"Rusya'daki Türkiye Komünist Teşkilatı'nın (RTKT) Bakü'deki MK'si, Süleyman Sami yoldaşı Türkiye'ye gönderdi. Onun görevi teşkilat adına Mustafa Kemal Paşa ile temasa geçmek, Ankara'da teşkilat kurmak ve aynı zamanda Anadolu proleterlerini Doğu Halkları Bakü Kurultayı'na davet etmektir. Süleyman Sami yoldaş Ankara'ya Ağustos ayı sonunda geldi. O zaman bizim teşkilatımız RTKT'ye eğer III. Enternasyonal'e katılırsa onun emrine geçeceğimizi bildirdik ve para yardımı

istedik. Biz Bakü Kurultayı'na delege göndermek için para bulamadık ve bu yüzden delege gönderemedik. Anadolu'da beş küçük teşkilat kuran Süleyman Sami yoldaş bu teşkilatları bizim MK'ye bağlayıp Rusya'ya geri döndü. Biz şu ana kadar Bakü teşkilatından ne bir talimat, ne bir haber, ne de bir para yardımı aldık. Biz o zaman Süleyman Sami yoldaşa partimizin durumu hakkında bir rapor vermiştik." (Akbulut, Erden-Erol Ülker, *Hafî TKP ve THİF Genel Sekreteri Salih Hacıoğlu, Belgelerle Yaşamöyküsü*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2020;67)

Emel Akal, 2013 yılında yayımlanan kitabında, Süleyman Sami'nin faaliyetlerini şöyle anlatmaktadır:

"Süleyman Sami, Mustafa Kemal'in ajanı olarak Mustafa Suphi'nin yanında çalışmaya devam etmek üzere Bakü'ye dönerken, dönüş yolu üzerindeki pek çok yerde örgüt (!) kurmuştur. Süleyman Sami kurduğu bütün örgütlere devlet memurlarını almış bu sayede hükümetin komünist teşkilatlarını kolaylıkla denetlemesini sağlamıştır. Süleyman Sami'nin Trabzon, Giresun, Sivas, Kayseri, Niğde, Ulukışla, Konya, üzerinden Eskişehir'e uzanan yolculuğu ve kurduğu teşkilatlar hakkında Bakü'ye döndüğünde verdiği raporda şu bilgiler bulunmaktadır (DB-1, 2004; 47-57. 97-101. 106-120)" (Akal, Emel, *Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri*, İletişim Yay., İstanbul, 2013;136)

"Ankaralı komünistler Bakü'ye bağlılığını bildiriyor TBKP'nin (Türkiye Bolşevik Komünist Fırkası/Partisi,YK) YOC (Yeşil Ordu Cemiyeti,YK) ile tüm irtibatının kesilmesi Süleyman Sami'nin gelmesi ile kesinlik kazanmıştır. Anlaşılan Süleyman Sami başka örgütlere sızan tüm ajanların yaptığı gibi, kendisini hiç belli etmemiş ve bir komünist gibi görüş beyan etmiştir. Süleyman Sami önce İslamiyet'le Bolşevizmin uyuşmayacağını belirtmiş, ikinci olarak da komünistlerin uluslararası örgütünün III. Enternasyonal /Komintern olduğunu, ona bağlanmak gerektiğini, Bakü'de böyle bir teşkilatın var olduğunu anlatmıştır. Ankara'daki TBKP'nin kullandığı "Bolşevik merkez-i umumi" tüzel kişiliğine karşı çıkmış, Bakü'deki merkez komitesini tanıyarak oraya bağlanmaları gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine Ankara'daki TBKP, henüz partileşmediği için adı "Rusya'daki Türkiye Komünist/İştirakiyun Teşkilatı" olan Bakü'deki komünist teşkilatına yazılı bir biçimde bağlılığını ifade etmiştir. Eskişehir'den sonra Ankara'daki teşkilat da 21 Ağustos 1920 tarihli bir raporu Süleyman Sami eliyle Bakü'ye göndermiştir." (Akal,2013;129)

Mehmet Perinçek de Süleyman Sami'nin devlet görevlisi olduğunu yazmaktadır:

"Süleyman Sami'nin Türkiye Komünist Teşkilatı içine sızmış bir İttihatçı olduğu, Ankara hükümetiyle gizli ilişkiye girdiği, Ankara ve Eskişehir'de komünist gruplarla görüştüğünden sonra yetkililere büyük olasılıkla geniş bilgi verdiği ve Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Trabzon'dan sınır dışı edilmelerine kadar hükümetin talimatları doğrultusunda çalıştığı yönünde ciddi kanıtlar bulunmaktadır." (Perinçek, Mehmet, *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri, Sovyet Arşiv Belgeleriyle*, Kaynak Yay., İstanbul, 2005;56-57)

TKP yetkilisi Salih Hacıoğlu'nun Komintern'e iletildiği 2 Ekim 1922 tarihli raporda ise şu ifade yer almaktadır: "Bakü'de Mustafa Suphi arkadaşın riyaseti altındaki Komünist Partisinin Anadolu'ya muhafazasız olarak gönderdiği Süleyman Sami (ki bilahare Mustafa Kemal'in bir casusu olduğu anlaşılıyor), ..." (Akbulut,Erden –Tunçay,Mete, *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2007;124-125)

Süleyman Sami'nin devlet görevlisi olması daha sonra TKP içinde de tartışılmıştı. TKP yöneticilerinden Süleyman Nuri ve Affan Hikmet bu konuda kuşku belirtmişlerdi. (Tunçay, Mete, *Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009;584)

Süleyman Sami'nin Anadolu'ya ilişkin gözlemleri de ilginçtir. Bazı kişilerin itirazlarına rağmen Mustafa Suphi'nin Anadolu'ya geçme kararında Süleyman Sami'nin aşağıdaki değerlendirmelerinin etkili olduğu düşünülmektedir:

"Türkiye hakkında mütalatım:

“Bütün Anadolu’yu gezdim. Ahali Bolşevikliği tatlı tatlı dinliyor. Aman bize gelin diyorlar. Haydi yapalım diyene, hükümet bırakmaz, diyorlar. Her yerde asayişsizlik vardır. Herkeste silah, herkeste fişek vardır. Kısm-ı azamı ihtiyaçtan, bir kısmı da siyasi, ki bunlar zabıtlar ve Mustafa Kemal aleyhtarı. (...) Askerler silah ve elbisesini alarak kaçıyor. Asla harp etmek istemiyor. Ordu her yerden ricat ediyor. Ordunun müdafaa kuvveti kalmamıştır. (...) Askerin elbise ve teçhizatı yok.” (Dönüş Belgeleri-1,2004;55)

TKP Merkez Komitesi denetçilerinden olduğu belirtilen Süleyman Sami (Tunçay,2009;583), Mustafa Suphi’nin ekibinde 1921 yılı Ocak ayında Anadolu’ya geliyor; ancak Trabzon’da Mustafa Suphi ve arkadaşlarına saldırılırken, ona dokunulmuyor. 1921 yılı başında Sovyet Rusya’da hazırlanan “Anadolu’dan Son Haberler” yazısında bu olay şöyle anlatılıyor: “Motor kıyından birkaç mil uzaklaştığı zaman, önce Suphi yoldaş süngüyle boğazlanıp denize atılıyorlar, ardından dört yoldaş aynı kademeye uğruyor, geri kalanlar da kurşunlanıp denize atılıyor. Oysa, bu sıralarda MK üyelerinden Mehmet Emin ve Süleyman Sami’ye Trabzon’da dokunulmuyor ve onlar serbest bırakılıp, Kemalistlerle temas halinde olduklarını söylüyor.” (cümle bozuklukları korunmuştur, Y.K.) (Demirel, Yücel (çev.), *TKP MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri-2, TÜSTAV Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı Yay., İstanbul, 2004;34*)

Sovyet Rusya, İngiltere ile 1921 yılı Mart ayında imzaladığı antlaşma ve 13 Eylül 1921 tarihindeki Sakarya Zaferi sonrasında Enver Paşa’ya olan ilgisini kaybetti. Bu durumu tespit eden Enver Paşa, Hacı Sami isimli bir kişi tarafından Taşkent’e giderek Sovyet Rusya karşıtı Basmacılar’a katılmaya teşvik edildi. (Karabekir, Kâzım, *İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkânı*, Mentesh Kitapevi, İstanbul, 1967;351 ve devamı)

Rasih Nuri İleri, sözü edilen Hacı Sami’nin Süleyman Sami olduğu görüşündedir:

“Resmi belgelere göre Mustafa Suphi’yi ihbar edenler bunlardır. Kuşçubaşızade Süleyman Sami Türkistanda Maarif komiserliği yapmış. Suphi’nin teşkilatında siyasi ve askeri komiserlik yapmıştı. Mustafa Suphinin Mustafa Kemal Paşaya yazdığı mektubu o getirmişti. Sonradan Enver Paşa’yı Türkistana götürüp Sovyetlere karşı savaşa sokacak olan yine odur.” (İleri, Rasih Nuri, *Türkiye Komünist Partisi Gerçeği ve Bilimsellik, Quo Vadis İbrahim Topçuoğlu, Anadolu Yay., İstanbul, 1976;29*)

Mehmet Perinçek de aynı görüştedir:

“Enver Paşa, Süleyman Sami olarak da bilinen ve Mustafa Suphi’lerin ölümüne neden olan Hacı Sami’nin teşvikiyle Bolşeviklere karşı mücadele eden Basmacıların başına geçer. 4 Ağustos 1921 günü, bir çarpışma sırasında Kızıl Ordu askerleri tarafından öldürülür.” (Perinçek,2005;145)

Eğer bu iddia doğruysa, Süleyman Sami, Enver Paşa’nın ölümüyle sonuçlanacak bir maceraya girmesinde de etkili rol oynayarak, Mustafa Kemal Paşa’ya büyük hizmette bulunmuştur.

MEHMET EMİN

Yukarıdaki alıntılarda sözü edilen Mehmet Emin de Mustafa Suphi’nin önderliğinde kurulan Türkiye Komünist Fırkası’nın önde gelen kadrolarından biridir. Mustafa Kemal Paşa’ya Süleyman Sami aracılığıyla iletilen 19 Temmuz 1920 tarihli mektubu imzalayanlar, Mustafa Suphi ve Mehmet Emin’dir. Mehmet Emin, Osmanlı savaş esirlerinden oluşan askeri birliğin de komutanıdır.

TKP yönetimi 22 Eylül 1920 günkü beşinci toplantısında bu konuyu ele aldı. Mustafa Suphi şu bilgiyi verdi: “Kıta-ı askeriye intizama girdi. Kumanda heyeti islah edildi. Kursantlardan (askeri eğitim görenlerden, YK) otuz beş kişi kadar orada istihdam ediyor. Elbise ve sair malzemeler henüz verilmedi. Bu hususta harbi şube reisi Süleyman Nuri yoldaş ile kıta kumandanı Mehmet Emin yoldaşa kumandanlar ile görüşmeleri için kendilerine vesika verilmesine.” (Dönüş Belgeleri/1,2004;32)

İşin ilginç yanı, kıta kumandanı yapılan Mehmet Emin’in gerçekte Mustafa Kemal Paşa’nın adamı olmasıdır.

BABA MEHMET

24 Temmuz 2024 günü yayımlanan "Laz İsmail'in Baba Mehmet'i Devlet Görevlisi miydi?" yazımda, Baba Mehmet, Hemşinli Mehmet ve Mehmet Aruz'un aynı kişi olduğu ve komünist değil, bolşevikler arasında istihbarat çalışması yapmak üzere millici güçler tarafından görevlendirilmiş bir "vatanperver ajan" olduğu güvenilir kaynaklardan hareketle gösterilmiştir.

VAKKAS FERİT

Sovyet vatandaşı Şerif Manatov'un Ankara ve Eskişehir'deki gizli faaliyetleri sırasında yanında bulunan kişi, Vakkas Ferit idi.

Vakkas Ferit, devlet görevlisiydi. Yeşil Ordular'ın yargılanması sırasında verdiği ifadede bu açıkça ortaya çıkmaktadır (ifadenin tamamı için bkz. Tevetoğlu, Fethi, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)*, Ankara, 1967;172-174).

Emel Akal da Vakkas Ferit'in faaliyetlerini şöyle anlatmaktadır:

"Mahkeme zabıtlarına 'Mülkiye kaymakamlarından, Malatyalı ve 41 yaşında' olarak geçen, Yeşil Ordu Cemiyeti ile komünistleri yan yana getirmiş olan siyasi aktör, aslında doğrudan hükümet görevlisi Ferit Bey'dir. (...) Vakkas Ferit mahkemede ifadesinde, Yeşil Ordu Cemiyeti ile komünistlerin ilişkisini kendisinin kurduğunu, ama iki ekibin hiç kaynaşmadığını söylemiştir ki bu doğru bir saptamadır (Tevetoğlu,1988;253). (...) Vakkas Ferit, Salih Hacıoğlu tarafından hükümet ajanı olarak suçlanmış, o da THİF yargılamalarında bunu kabul etmiş, mahkemede 'polis dairesine ifade verdiği' söylemiştir. Salih Hacıoğlu, Ali Oruç'a Sovyet Elçiliği'nde Vakkas Ferit için 'bu hükümet hafiyesidir' demiştir (Tevetoğlu,1988;255; Kandemir,1966;169). Vakkas Ferit, Şerif Manatov'un her yaptığını takip ve hükümete rapor etmek için onun yanına katılmış bir polis ajanıdır. Ceza almamıştır." (Akal,2013;483-484)

Mustafa Kemal Paşa, Süleyman Sami ve Mehmet Emin aracılığıyla yurtdışındaki Sovyet Rusya yanlısı faaliyetleri izlerken, Vakkas Ferit ve Mehmet Şükrü aracılığıyla da Anadolu'da Şerif Manatov ve Ziyinetullah Nevşirvanov gibi Sovyet vatandaşlarının çalışmalarını kontrol altında tutmuştur.

MEHMET ŞÜKRÜ

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da Yeşil Ordu girişimi içindeki görevlilerinden biri, Afyonkarahisar Mebusu Mehmet Şükrü idi.

Mehmet Şükrü, Yeşil Ordu mensuplarının yargılandığı davada verdiği ifadede, Mustafa Kemal Paşa ile olan ilişkisini açıkça belirtmiştir (Mehmet Şükrü'nün ifadesi için bkz. Tevetoğlu,1967;168-171).

Emel Akal'ın değerlendirmesi de aşağıda sunulmaktadır:

"Mehmet Şükrü, mahkemede Çerkes Reşit Bey'le yapılan toplantılara gittiğini ve bu toplantılarda yapılan konuşmalar hakkında 'Paşayı' bilgilendirdiğini ifade etmiştir (Tevetoğlu,1988;251; Kandemir,1966;161-64). Mustafa Kemal: 'Mehmet Şükrü şahsen bana oldukça sempatik geliyor. Anadolu hareketinin başında onunla beraber çalıştım. O benim gizli teşkilatıma giren birkaç kişiden biri. Oldukça cesur biri.' (...) Bu davada 'mesuliyetsizliğine' karar verilen, ceza almayan ve milletvekilliğine devam eden Mehmet Şükrü, 1922 Mart'ında tekrar faaliyete geçen THİF içinde yer almış, ancak 1 Mayıs 1922'den sonra 'provokatör' olduğuna kesin kanaat getirilince faaliyetlerden dışlanmıştır (THİF,2007;205,207). Ancak, Nazım Bey Mehmet Şükrü'ye olan güvenini korumuş olsa gerek ki, bu karara karşı çıkmıştır." (Akal,2013;487)

Mustafa Kemal Paşa'nın her tarafta kolu vardı. Örneğin, Çerkes Ethem ayaklanması sürecinde Eskişehir'de Arif Oruç'un dergi bastığı matbaada basılan bildirimleri, bunlar dağıtılmadan önce Mustafa Kemal Paşa'ya ulaştıran Çolak Hayri ve Ahmet isimli iki işçiydi. (Nesimi, Abidin, *Yılların İçinden*, Gözlem Yay., İstanbul, 1977;209)

ALTINDIŞ FAİK

Türk istihbaratının Atatürk döneminde TKP içindeki önemli görevlilerinden biri, Altındış Faik'ti. 1930'lu yıllarda Moskova'ya giden Türk komünistlerinin üniversiteye yerleştirilmesini düzenleyen ve ardından TKP ile Komintern arasında bağlantıyı sağlayan Altındış Faik, gerçekte bir Türk istihbarat görevlisiydi. "Altındış Faik" konusunda Mete Tunçay şu bilgileri vermektedir:

"Altındış Faik'e gelince, Arnavuttur. I.Dünya Savaşı'na er ya da küçük zabıt olarak katılmış, Kafkas cephesinde çarpışmış, Çarlık kuvvetlerine esir düşmüştür. Esareti sırasında Bolşevik hareketine katılmıştır. Stalin'in partisinin tam ve mutlak teveccüh ve itimatını kazanmış, TKP ile Komintern arasında irtibat sağlamakla görevlendirilmiş ve gizli olarak Türkiye'ye sokulmuştur. Türkiye'ye gelir gelmez Emniyet'le ilişki kurmuştur. Bu suretle Komintern'in TKP'ne verdiği direktiflerle partinin Komintern'e ulaştırdığı bilgiler Türk Emniyetinin eline geçiyordu. (...) Altındış Faik'in durumu ortaya çıktıktan sonra, Emniyet onu 2.Şb.'ye (Hırsızlık Masası) aktarmıştır. Galata Kuledibi'nde hırsız takibi sırasında kurşun yağmuruna tutulmuştur. Bu müsademedede ölmemiş, iş yapamaz hale gelmiş, kimsesi olmadığı için de Darûlaceze'ye konmuştur. Kuvvetli ihtimal Darûlaceze'de ölmüş olmasıdır." (Tunçay,C.2,2009;41)

TKP 1927 tevkifatında, Altındış Faik de yargılandı ve beraat etti. (Atasoy, Emel Seyhan (der.), *1928 TKP Davası*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2008;8) Laz İsmail'in S.Üstüngel adıyla yayımlanan *Savaş Yolu* kitabında "Köpek Leşi" başlığı altında, Yüksekaldırım'dan Kuledibi'ne giden yolda, "tam kalbinin üzerine bir Bursa kaması saplanmış" vaziyette "ağızdaki altın dişleri" gözükken bir ölünün yattığı anlatılmaktadır. Açıkça yazılmayan iddia, bu kişinin Altındış Faik olduğu ve TKP militanları tarafından öldürüldüğüdür. (Üstüngel, S., *Savaş Yolu*,3. Baskı, TKP Yayınları, 1974;66)

TKP Merkez Komitesi tarafından yayımlanan *Orak Çekiç*'in 20.12.1935 tarihli sayısında, Altındış Faik hakkında şu bilgi vardır: "İbrahim (Altındış Faik). Uzun boylu esmer kuru kalın kaşlı; 928'den beri İstanbul polisinde çalışır." (Tunçay,C.2,2009;522,579)

Abidin Nesimi de *Yılların İçinden*, kitabında Altındış Faik hakkında şunları yazmaktadır:

"III. Enternasyonal sosyalizmini amaç edinen bu kuruluşa III. Enternasyonal sosyalizmini araç edinenler de, bu hareketi sabote etmek eğiliminde olanlar da girmişlerdir. Bunların bir kısmı III. Enternasyonal sosyalizmini amaç edinenlerin çalışmalarını öğrenip Türkiye devletine ya da Enternasyonal kapital cephesi temsilcilerine ulaştırmak, Mehmet Emin, Altındış Faik gibi, diğer bir kısmı da III. Enternasyonal sosyalizminin gelişmesini sabote etmek amacıyla girenlerdir." (Nesimi,1977;161)

"Bütün bunları, partinin Komintern ile ilişki kuran bürosuyla birlikte ve o büroda çalışan iktidar hükümetinin istihbaratçıları da durumu biliyorlar ve günü gününe hükümete iletiyorlardı. (Bu büroda çalışanlardan biri de yukarıda anılan Altındış Faik'tir.)" (Nesimi,1977;163)

"Şefik Hüsnü'den bağımsız olarak durumu incelemek ve direktif vermek üzere Komintern'in bir temsilcisi de İstanbul'a geldi. Türkiye Komünist Partisi'nin Komintern ile ilişkisini kuran Altındış Faik durumu polise bildirdi. Polise gerekli tertibat alınarak Komintern'in temsilcisi tutuklandı. Bu suretle partinin Komintern ile olan ilişkileri de su yüzüne çıkarıldı."(Nesimi;1977;164)

Hüsametdin Özdoğu'nun 29.11.1928 tarihli raporunda da şu ifade yer alıyordu: "Mesela Faik (Altındış Faik) orada dört sene okudu ve herkesin hüsn-i teveccühünü kazandı ve hatta tarafınızdan Muvakkat Merkezi Komiteye namzet bile gösterildi. Fakat bugün mesele büsbütün aksi, kendisinden

provokatör diye bile şüphe ediyoruz.” (Akbulut,Erden – Ülker,Erol, Türkiye Komünist Partisi'nin Bölünmesi, 1928-1932, Yordam Kitap, İstanbul, Aralık 2023;87)

MESRURE (EMİNE MESRURE SABIHA)

Eski TKP'nin önde gelen yöneticilerinden İsmail Bilen'in ilk eşi, KUTV'da birlikte öğrenci olduğu Mesrure isimli bir Türk'tür. Mesrure konusunda 25.12.1937 gün ve O. İvanova imzalı bir belgede, Mesrure'nin casusluğundan söz edilmektedir: “1925 yılında KUTV'da Marat yoldaş (o zaman adı İsmail'di) Mesrure adında bir Türk öğrenciyle evliydi ki, bu öğrenci ülkesine döndüğünde provokatör oldu ve birçok yoldaşı polise ele verdi. Türk yoldaşlardan duyduğuma göre, daha kalifiye bir casus olması için yurt dışına gönderilmiş.” (Akbulut,Erden, *TKP MK Genel Sekreteri İsmail Bilen, Belgelerle Yaşam Öyküsü*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2020;25)

Kitapta, “Rayhman yoldaşın 3.11.1950” tarihli “ilmühaber”inde de şu bilgiler verilmektedir:

“Yoklanmayı gerektiren verilere göre, Türkiye’de yaşarken Marat Türk polisiyle bağlantılı kişilerle ilişkide bulunmuş ve onlardan maddi yardım almıştır. Marat’ın ilk karısı Sabiha Mesrure birkaç yabancı istihbarat teşkilatının ajanlığını yapmıştır. Marat’ın yakın ilişkileri olan Sıdika Hüsamettin (Hüsamettin Özdoğu’nun kardeşi Semiha Uzunhasan) Türk polisinden bir albayla mahrem ilişkiler içinde olmuştur. Sıdika Türkiye Komünist Partisi üyesi bulunmuş, SSCB’de yaşamış, 1933’te ülkesine döndüğünde Troçkist Kerim Sadi ile yakınlaşmış ve partinin davasına ihanet etmiştir. Sıdika’nın erkek kardeşi (Marat’ın yakın arkadaşı) Aziz Hüsamettin (Özdoğu) Türkiye Komünist Partisi içinde bozguncu faaliyette bulunmuş, sonra komünist partisinden ayrılmış ve provokatör ve polis ajanlarının toplandığı ‘Sosyalist’ partisini kurmuştur. (...)

“1937 yılında Marat’ın kefil olması üzerine Sovyet-Türk hududunu kaçak geçmekten SSCB NKVD makamlarınca tutuklu bulunan komünist Bekir Ali (Erol) Haydaroviç Kutlu hapisten salıverilmiştir. Daha sonra Kutlu’nun Türk istihbarat teşkilatının ajanı olduğu ve SSCB’ye casusluk için aktarıldığı anlaşılmıştır.

“1942 yılında Sovyet-Türk hududunu kaçak geçmekten Türk ordusundan subay Said Azizoviç Aliev tutuklanmıştır. Marat, Aliev’in sözde TKP üyesi olduğuna dair ilmühaber vermiş, bunun sonucunda Aliev salıverilmiş ve Marat tarafından Sovyet Radyo Komitesi Türkçe Yayın Servisinde spikerliğe yerleştirilmiştir. Daha sonra Aliev’in TKP üyesi olmadığı ve Türk istihbaratının ajanı olduğu anlaşılmış, Mart 1949’da casusluk şüphesiyle tutuklanmıştır.

“Türkiye lehine casuslukla suçlanıp Mart 1949’da tutuklanan Türk siyasi mülteciler Salih Hacıoğlu ile eşi Sabiha Sümbül ile uzun süre temas halinde bulunmuştur.” (Akbulut,2020;129-130)

Mesrure'nin 10 Aralık 1928 tarihinde “Türkiye Komünist Fırkası İstanbul Vilâyet Komitesi azalarından Nesim ve Muharrem arkadaşlar” a yazdığı mektupta, Parti’ye sızmış iki devlet görevlisinden şu şekilde söz etmekteydi:

“Moskova’dan avdetinden (dönüşünden,YK) sonra bütün fırka ve fraksiyon münazaalarını (çekişmelerini,YK) terk ederek fırka ile ciddi bir surette çalıştığı rivayet edilen ve kendisini gerek bütün arkadaşlara ve gerek bana böyle tanıtan Fazıl (Ferid) ve Salih arkadaşların doğrudan doğruya Emniyet-i Umumiye ve Polis Birinci Şube emrinde işledikleri (çalıştıkları,YK) tebeyyün etti (ortaya çıktı,YK).” (Akbulut-Ülker,Türkiye Komünist Partisi'nin Bolşevikleşmesi, 1925-1928, Yordam Kitap, İstanbul,Ekim 2021;688)

Mustafa Kemal Paşa, bir taraftan Kurtuluş Savaşı sürecinde Sovyet Rusya’dan silah, cephane ve altın alırken, diğer taraftan Sovyet Rusya’nın Anadolu’ya yönelik farklı politika seçeneklerini ve bu politikaların uygulanmasında kullandığı komünistleri yakından izliyordu. Bu çizgi, Cumhuriyet’in kurulmasından sonra da devam etti. Maddi kaynak, ideoloji ve politika açısından Sovyet Rusya’ya ve daha sonra Sovyetler Birliği’ne bağlı ve bağımlı komünistler, Mustafa Kemal Paşa’nın dehası karşısında çok amatörce işler yaptılar ve Türkiye’yi “Sovyetler Birliği mandası”na dönüştüremediler.